

ЗАЩИТНИ СТРАТЕГИИ НА ИЗВЪРШИТЕЛЯ СРЕЩУ ОБВИНЕНИЕ ЗА ТРАФИК НА ХОРА В НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

Д-р Ива Пушкарлова, гл.ас. СУ „Св. Климент Охридски”

Понятието за трафик на хора най-общо се отнася до процес, при който едно или повече лица биват премествани в пространството с цел да бъдат поставени в положение, което нарушава техни основни права (да бъдат експлоатирани), в зоната на крайната дестинация.

Като престъпна проява той може да се въплъти в деяние с различна степен на обществена опасност. Тя може да бъде твърде ниска, когато е осъществен основен състав по чл. 159а, ал. 1, и много висока при тежконаказуемите състави по чл. 159а, ал. 2. Основният състав предвижда наказателна отговорност при случаи на изключителна инициатива на пострадалото пълнолетно лице, което доброволно съдейства за експлоатацията си, гранични с непрестъпни деяния. Такива са случаите, в които проституиращо лице се свързва с трафиканта, за да поиска от него да организира пътуването му зад граница срещу част от печалбата. Тежконаказуемите състави наказват различни форми на насилствен трафик и трафик на деца, които се проявяват в действителност като брутални и варварски деяния, ограбващи завинаги нормалността в живота на пострадалия. Това определя известно разнообразие от защитни стратегии на обвиняемия.

Общият извод от анализа на съдебни дела и прокурорски преписки за трафик на хора за периода 2006-2009 г. показва, че при относително по-леките престъпления обвиняемият се бори срещу обвинението със средствата на нормалния доказателствен процес, като твърди и оспорва факти в рамките на **защитна версия**, в полза на която дава обяснения. При по-тежките и по-убедителни обвинения защитата преминава през опити за **манипулиране на свидетели** на обвинението, които започват от техники за психологически натиск върху тях при изслушването им и могат да преминат в извънпроцесуален натиск, осъществяващ състав на престъпление. Целта им е пробив в доказаността на обвинението, независимо дали обвиняемият ползва защитна версия и дали дава обяснения.

Трафикът на хора е престъпление с особени експлоатационни цели. Това са целите използване на пострадалия за развратни действия, за принудителен труд, за държането му в принудително положение (робство) и за отнемане на негови телесни органи. Именно те правят престъпни извършените действия по набиране, транспортиране, приемане и укриване на жертвата. Поради това защитните тези на подсъдимите са насочени основно към **вносяне на съмнение в целта** на осъщественото поведение, като се сочат факти, обуславящи или допускащи негова различна интерпретация, приобщаваща го към обичайно непрестъпно поведение.

Близостта на трафика на хора до други престъпни състави, сред които сводничество (чл. 155), отвличане с цел предоставяне за развратни действия (чл. 156), отвличане с цел принудителен брак (чл. 177) и други, се проявява в приложимост на различни текстове към една и съща фактическа обстановка от обективна страна. Квалификацията в тези случаи зависи в много голяма степен от съдържанието на умисъла. Специалната цел на деянието е основен разграничителен белег например на трафика, осъществен във формата на набиране с цел сексуална експлоатация, от склоняването към проституция. Поради това сблъсъкът между защитата и обвинението се концентрира изключително върху целта и в случаите, в които обвиняемият не разчита на изцяло оправдателна присъда, а на осъждане за по-леко наказуемо престъпление.

Защитните версии се изграждат около факти, които изхождат най-вече от характера на отношенията, които деецът твърди, че има с жертвата, и от характера на нейното поведение във връзка с деянието. Набляга се на факти, които не се нуждаят от специално доказване, защото се подкрепят от доказани факти и съответстват на установения по делото контекст на деянието, или не могат да бъдат безспорно нито установени, нито отречени и поради това обвинението не може да ги опровергае.

До изграждане на такива алтернативни обяснения се прибегва основно по дела с един или малък брой пострадали, по които обвиняемият не е осъждан или е осъждан за престъпления, различни от трафик на хора, както и по дела, по които обвинението е за трафик по основен състав или по чл. 159а, ал. 2, т. 6 (трафик чрез

обещаване, даване или получаване на облага) и не включва твърдения за извършването му в рамките на организирана престъпна дейност (чл. 321-321а).

Защитните версии

Сред защитните тези особено разпространено е твърдението за **интимност или друг вид близки отношения между дееца и пострадалото лице**, особено когато последното е едно¹. Версията се стреми да изключи експлоатационната цел, която е несъвместима с обичайната мотивация на емоционално обусловеното междучовешко общуване.

Когато аргументът е за интимност и е лъжлив, достоверността му понякога не може да бъде опровергана, ако жертвата има основания да отрича и липсва независим доказателствен материал.

Много често действително съществува близост, която се преживява като автентична емоционална връзка и връзка на доверие от страна на жертвата. Обикновено тази връзка е манипулативно създадена или използвана от дееца в рамките на механизма за въвличането на пострадалия в трафика без прибегване до груби насилствени методи, но функцията ѝ е по-широка. Тя е предназначена не само да улеснява трафика, но и да го прикрива в доказателствения процес. Понякога с нея се маскира и насилствен трафик, като съпротивата на жертвата се обяснява с интимни свади.

Разликата между манипулираната и автентичната емоционална връзка, която изключва трафика, се изразява в следното. Първата е винаги едностранна. Емоционалната инвестиция в нея идва само от пострадалото лице. Тя се изгражда като връзка на емоционална зависимост за него, в която то бива манипулирано да следва волята на извършителя като изява на привързаността си към него. Признак за такъв вид връзка е автоматичната и често безкритична готовност на жертвата да се подчинява на дееца и преживяванията ѝ на вина, малоценност и страх от емоционална загуба при друго поведение. Установяването на такива характеристики на отношенията между извършителя и пострадалата е основание да

¹ Вж. напр. обясненията на подсъдимия, цитирани в мотивите към Присъда № 921/22.06.2009г. по НОХД №1921/2008 на РС-Бургас.

се предположи, че трафикът е осъществен при използване на зависимост, и никога не подкрепя извод за несъставомерност поради интимна цел на деянието.

На второ място, масово използвана защитна теза е **инициативата на пострадалото лице**². Обвиняемият твърди, че случилото се е резултат на свободния избор на жертвата, която действа по собствена воля извън възможността му да ѝ влияе. Въпреки законовата декларация за липса на правно значение на съгласието на пострадалия, тази версия винаги цели да изключи квалифициращите признаци, които го опорчават (насилие, заплашване, въвеждане в заблуждение, използване на зависимост, злоупотреба с власт и пр.), както и несъвместимите с него цели използване за принудителен труд и поробване. По-крайните ѝ варианти атакуват цялата субективна страна на престъплението, като оспорват възможността да се формира умисъл за трафик, след като приносят на жертвата е ограничил възможността на дееца да избира поведението си.

Във всички случаи обвиняемият **разчита на тази версия в процеса на индивидуализация на наказателната отговорност**, когато се преценява размерът на наказанието в рамките на установената квалификация. Версията може дори да излъчи послание, че деецът едва ли не е бил въввлечен в трафика от жертвата, а не обратното. Така се цели внушение за случайност на извършеното и за ниска степен на обществена опасност на деянието и дееца. Целта е да се въздейства върху вътрешното убеждение на съдията, за да се постигне отпадане на наказателната отговорност поради малозначителност (чл. 9, ал. 2 от НК), или облекчаване на наказателната репресия поради превес, многобройност или изключителност на смекчаващите обстоятелства.

² Пак. там.

При международен трафик често се използват **твърдения, че пътуването има непосредствена работна или лична цел за дееца** (купуване на автомобил, посещение на близки, бизнес контакти), **а за жертвата представлява развлечение или тя преследва самостоятелни цели, които не са известни на дееца.** В тази

Непосредствено след завръщането си от Полша през 2003 г. свид. Д е приета за месец и половина на лечение в психиатрична клиника с диагноза „афективно разстройство, умерено тежка депресия.“ Изписана е във ведро състояние, без психоза и с нормален статус и насочена за продължаване на медикаментозно лечение и наблюдение. Месец по-късно дава показания пред разследващ орган.

След 11 месеца СПЕ установява, че свидетелката разбира въпросите на следствените органи и няма интелектуално-памотови дефицити, но страда от биполярно афективно разстройство, манийна фаза, хипоманиен параноиден синдром, които обуславят състояние на продължително разстройство на съзнанието и свидетелска неспособност.

След близо две години, в края на 2006 г., тройна СПЕ установява, че свидетелката не се лекува и състоянието ѝ се е влошило до шизоафективна психоза, непрекъснато протичане, маниоподобно-параноидно-халюцинаторен синдром, поради което е неспособна да дава годни свидетелски показания. Към датата на разпита си пред съдия през 2005 г. е имала известна критичност към изживяванията си и би могла да остави впечатление за психично здраве, което при отклоняване на темата би било компроментирано.

Непосредствено преди съдебно заседание в края на 2008 г. прегледът от вещо лице установява, че от десетина дни заболяването ѝ е обострено, тя изживява страх и безсъние и не излиза от дома си по психотични мотиви.

В мотивите си към осъдителната присъда съдът кредитира показанията на свидетелката. Той се обосновава с тяхната вътрешна последователност, убедителност и съгласуваността им с останалия доказателствен материал, както и с обстоятелството, че първите са давани в състояние на психично здраве, а при разпита пред съдия свидетелката е била критична към преживяванията, които са от значение по делото, в показанията ѝ не личи психоза и не са ѝ задавани неотнормирани към предмета на доказване въпроси, които биха могли да отключат такава.

Източник: Мотиви на Присъда № 25 по НОХД №1330/2008 на ОС-Варна

вързка се навеждат впечатления на извършителя, че жертвата се интересува от пазаруване на определени стоки, посещение при познати, проучване на възможности за работа и др. Според тази версия уговорените ангажименти на дееца се изчерпват с това той да придружи пострадалото лице до крайната дестинация (понякога и обратно) и да го подслони за периода на престой, поемайки разходите, като то има свободата да прави,

каквото желае, докато деецът си върши работата. Когато трафикът се осъществява при съгласие на пострадалото лице, версията се подготвя, като то бъде инструктирано още в процеса на осъществяване на деянието, да я поддържа под страх, че разкриването на истината ще бъде за него самообвинение в престъпление³.

³ Вж. например показанията на защитен свидетел № 0015 по НОХД № 1722/2003 на ОС-Пловдив относно указанието да поддържа тезата, че посещението му зад граница е с цел екскурзия.

Тези версии ползват елементи от предходните две и преследват техните цели, като основно са насочени към внушение за липса на умисъл за трафик на хора.

Обобщеният поглед върху различните разновидности на описаните защитни тези, използвани в анализирани съдебни дела, ясно показва стремеж за освобождаване от наказателна отговорност чрез прехвърляне на житейска отговорност към друго лице. Той личи в целенасочените опити **причинната връзка между събитията на престъплението да се изгражда извън съзнателното участие на дееца**, дори с риск ситуацията да изглежда от необичайна до нелепа и да представя дееца като наивна, неопитна или подведена жертва на обстоятелствата или лукавството и покварата на пострадалото лице. Традиционно обвиняемият **не се признава за виновен по обвинение в трафик на хора**, дори когато дава обяснения или признава вина за други престъпления⁴. Посланието на версиите и тази процесуална позиция психологически се подкрепят от неспособността на типичния трафикант да изпита и прояви чувство на вина и разкаяние, с което да издаде съпричастността си към извършеното.

Процесуални стратегии

Когато по конкретен случай описаните версии не са приложими или не са убедителни, обикновено става въпрос за обвинение в тежко наказуем трафик или съвкупност от трафик и други престъпления. Тогава обвиняемият **предприема процесуално поведение за дисквалифициране на свидетел на обвинението**⁵. Тази стратегия е най-успешна при свидетелстващите жертви на престъплението, спрямо които е прилагана някаква форма на насилие и върху които престъплението е оставило тежка психологическа травма. Тяхното процесуално поведение е нестабилно, особено в присъствието на подсъдимия, и се изразява в противоречиви и оскъдни показания, агресивно и предизвикателно поведение към представителите на държавата, манипулируемост и манипулативност и други форми на отрицателно

⁴ Вж. например Протокол от съдебно заседание по дело № 2 Ds. 2759/02 на съда в Радомско, Полша, за противозаконно преминаване на границата на Полша и за ползване на чужд паспорт, в което подсъдимият се признава за виновен и е осъден. Същият подсъдим не се признава за виновен по дело в България с множество обвинения за трафик на хора и сводничество, които са в идеална съвкупност с противозаконното преминаване на границата и използването на чужд документ, както и по обвинение за използване на проституирането на другого в Полша.

⁵ Вж. например пледоарията на защитника по НОХД № 1330/2008 на ОС-Варна.

поведение. Поведението на обвиняемия, а понякога дори само присъствието му, е фактор за отключване на травмени преживявания при изслушване, в резултат на което свидетелят става негоден да дава показания, оттегля се от процесуално участие или предприема поведение, което го дискредитира в очите на съда.

Най-мекото проявление на тази стратегия е навеждане на факти, които описват свидетеля като недостоеен да му се има доверие и внасящи съмнение в целта, която преследва с обвинителните си показания. Особено разпространено е твърдението за информираност на дееца, че *жертвата по принцип проституира*, когато обвинението е за трафик с цел сексуална експлоатация. Тезата се концентрира изцяло върху субективните възприятия на дееца. Тя не се влияе от действителното поведение на жертвата, нито от убедителността на сведенията, в резултат на които деецът е формирал твърдяното убеждение. Поради това тя трудно се оборва, изглежда несъществена в контекста на останалия доказателствен материал, но допринася за разкъсването на субективната връзка между поведението на жертвата и дееца.

„И. Н. твърди, че имал интимна връзка с пострадалата и тя самата поискала да отиде в Германия с него... Твърди, че пострадалата проституирала в България и възнамерявала да прави точно това и в Германия... Твърди, че не е упражнявал насилие срещу потърпевшата, като между тях имало неразбирателство, но по повод на интимната им връзка.”

Свидетелката Д. „споделя, че пострадалата ѝ разказала в Германия как никога преди това не е проституирала и действително изглеждала много неопитна, поради което се наложило да ѝ дава съвети как да задоволява клиентите.” Свидетелката Р.Д. „веднага усетила, че пострадалата няма опит с мъжете”.

(мотиви към Присъда № 921/2009 по НОХД №1921/2008 на РС-Бургас)

Стратегията за дискредитиране на свидетелстващата жертва се прилага винаги, когато в резултат на престъплението тя е изпаднала в психично разстройство и особено в случаите, в които то внася **съмнения в способността ѝ дава годни свидетелски показания**.

Тази ситуация е типична при особено тежките случаи на трафик, представляващи за жертвата мултитравмено преживяване, често многократно надхвърлящо психичния ѝ капацитет за справяне. Заключениета на вещите лица за свидетелска негодност се използват от обвиняемия за цялостна дисквалификация на свидетеля и изключване на неговите показания от доказателствения материал. За успеха на тази стратегия се използва инерцията в практиката на много съдебни и

прокурорски органи да ограничават задачите на експертизата само до въпроса за свидетелска способност, без да поставят въпроси относно връзката между така установения психичен статус и преживяното от свидетеля. Стратегията е неуспешна в случаи, в които свидетелят дава подробни показания в рамките на свръхподробен разпит, които се потвърждават, дори и частично, от останалия доказателствен материал, и не се конфронтират с независими доказателства.

Извънпроцесуални стратегии

Когато показанията на жертвата са от решаващо значение за доказване на обвинението и описаните дотук стратегии за разколебаването им не са ефективни,

На следващия ден подсъдимият се обадил и заплашил свид. А с убийство. Тя се уплашила много и в хода на разследването заявила, че не иска подсъдимият да бъде разследван... С оглед емоционалното ѝ състояние и изразения страх от подсъдимия свид. А бе отведена от съдебната зала незабавно след депозиране на показанията ѝ, като съдят ... предприеме мерки по защита спрямо нея.

Източник: НОХД № 1330/2008 на ОС-Варна.

защитата на обвиняемия придобива агресивен **извънпроцесуален характер**. Тя се изразява в нерегламентиран натиск върху свидетели на обвинението, целящ най-често да ги мотивират да се въздържат или да се откажат от разобличаващи

показания и по-рядко да дадат показания в подкрепа на защитната версия. Този натиск винаги представлява съставомерно подбуждане към лъжесвидетелство, много често в съвкупност със закана и други престъпления. Той може да повлияе на показанията на свидетеля, като ги направи противоречиви и неубедителни. При промяна на показания под натиск те започват да звучат изолирано от останалия доказателствен материал, обобщено, солидарно с линията на защитата, понякога житейски нелогично, а поведението на свидетеля при даването им губи спотанност и емоционалност и при подробен разпит с повтаряне на въпроси става затворено, недоверчиво и раздражително, дори неприязнено и предизвикателно към разпитващия. Извънпроцесуалният натиск може да доведе и до неаргументирано и внезапно оттегляне на свидетеля от процесуално участие.

Тази стратегия е особено успешна спрямо тежко травмирани жертви, преживяли трафика шоково или продължително експлоатирани, чиято зависимост от извършителя продължава и след прекратяване на престъпната му дейност. Тя може да бъде предотвратена чрез изпреварващо изграждане на стабилна връзка на

доверие с органите на предварителното разследване. В някои случаи може да бъде последващо разобличена по косвен път и да бъде частично преодоляна чрез критичен съдебен прочит на показания, дадени под натиск.

При развитие на съдебната фаза на процеса по процедурата на **съкратеното съдебно следствие** подсъдимият по условие не спори по твърдяните от обвинението факти. Тази процесуална позиция няма значението на признаване на вина

Пред полския съд са представени нотариално заверени декларации от двете свидетелки, в които те се отказват от показанията си и заявяват, че подсъдимият не е бил техен сводник, проституирали са по свое желание и за удовлетворяване на своите потребности. Декларациите са подписани в различно време пред един и същ варненски нотариус и имат идентично съдържание с еднакви фрази. Текстът не съответства на интелектуалните възможности и речник на свидетелките, изразен в показанията им пред полските власти и в саморъчните им обяснения пред българската гранична полиция. От установеното за пътуванията на свидетелките е видно, че те са се върнали от чужбина, за да подпишат декларациите, които да бъдат представени в превод в съдебното заседание на 02.04.2004г. пред РС-Радомско, Полша. Поради изложеното и съдът не може да кредитира съдържанието в тези декларации.

Източник: Мотиви на Присъда № 25 по НОХД №1330/2008 на ОС-Варна

в общия наказателен процес, тъй като непосредственото ѝ правно предназначение е да осигури на подсъдимия прилагане на „по-благоприятен режим на разглеждане на делото и произнасяне по вида и размера на наказанието”⁶. Съдът не го цени като автентично и значимо и приема, че то не представлява „израз на някаква отрицателна оценка за извършеното” и няма „действителното съдържание на едно признание”⁷. В тези случаи защитната стратегия се развива като оспорване на квалификацията, особено в случаите, когато описаната фактическа обстановка е годна да подкрепи различни правни изводи, защото се разполага в зоната на припокриване на трафика с други престъпни състави⁸.

Описаните защитни стратегии на обвиняемия по трафик на хора са типични за **мъжете-трафиканти**. Жените обикновено сътрудничат, като дават подробни обяснения, принават вината си и проявяват разкаяние. Те не се стремят да дискредитират нравствено свидетели, нито да им въздействат извънпроцесуално, а да провокират милосърдието и снизхождението им. Тази особеност се дължи не

⁶ Р 192-09-П.

⁷ Пак там.

⁸ Присъди по НОХД № 2111/2007 на ОС-Варна и ВНОХД № 376/2008 на АС-Варна („Иво-Джуджето”).

толкова на психологическите разлики между половете, колкото на обстоятелството, че само в много редки изключителни случаи жените-трафиканти не са адаптирани към системно насилие жертви на трафик, които реагират отстъпчиво и примирено в наказателния процес⁹.

Анализът показва, че всички защитни стратегии са ориентирани около реакциите на жертвата, имат **психологическа основа и са част от стратегиите за въвлечането и задържането ѝ в трафика**. Това ги определя като трайни. Повечето са изградени върху внушението за несигурност, враждебност и непредсказуемост на околния свят и множествена самоличност на жертвата. В тази посока е отнемането на личните ѝ документи, пари, телефони и принадлежности, назоваването ѝ с псевдоними, умишленото смесване на представите за любов и грижа с насилие, наказание и експлоатация и стабилизирането на образа на насилника като единствен значим авторитет. Само в много редки случаи трафикантът не превръща жертвата в свой съучастник в съставомерно деяние, за да може да манипулира страха ѝ от наказателно преследване.

В навечерието на 2003 г. присъствала на празненство, където за първи път видяла подсъдимия, разбрала, че е сводник и за него работи лице на име Добринка – известно също и като Атанаска.

Източник: Присъда по НОХД № 1330/2008 на ОС-Варна

Светът на трафика, основан върху **презрението към жертвите му**, изгражда у тях убеждение за невъзможно оцеляване извън волята на трафиканта и автоматично очакване за предстоящо бедствие при срещата с държавата. Образът на държавните институции и служители е предварително компрометиран като лицемерен, злонамерен, непредсказуем и обвинителен, аналогично на този на самия трафикант. Ако бъде потвърден като такъв от агресивното и нетърпеливо отношение на разследващите органи, от съмнението в погледа на съдията или посланието за безпомощност на прокурора да защити жертвата, светът на трафика и неговите закони стават психологически вездесъщи за нея и тя почти окончателно губи способности да функционира извън него. Именно върху тези психологични процеси се гради успешността на стратегическия натиск на дееца върху жертвата, независимо дали в процеса или извън него.

⁹ Вж. напр. Присъда № 98 по НОХД № 944/2008 на РС-Пловдив.